

УДК 070:314.743=161.2:94(71)

Тетяна Воротняк,
аспірантка Інституту журналістики
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Народний християнський часопис "Слово істини" та його роль в організації допомоги українським емігрантам

У статті розглядається народний християнський часопис "Слово істини", який видавав митрополит Іларіон (Іван Огієнко) в Канаді. Аналізуються матеріали рубрик часопису "Митрополитальний комітет опіки над скитальниками", "Скитальниче життя", що висвітлюють проблеми життя українських емігрантів та засвідчують його важливу роль у справі допомоги й порятунку розсіяних по світу українців.

Ключові слова: часопис "Слово істини", рубрика, емігрант, скитальник, допомога.

Серед численних українських діаспорних видань на особливу увагу заслуговує народний християнський місячник "Слово істини", який видавав митрополит Іларіон (Іван Огієнко) у Вінніпезі (1947—1951).

Народний християнський місячник "Слово істини" виходив з листопада 1947 року по жовтень 1951 року у Вінніпезі. Усього світ побачило 48 чисел. Часопис мав стабільний обсяг — тридцять дві двоколонні сторінки (один друкований аркуш), за винятком першого, зведеного числа за 1950 рік. Річна передплата місячника з пересиланням становила 2,5 канадських долари, окреме число — 20 центів. Виходив журнал фактично на кошти його засновника, видавця й редактора Івана Огієнка. Про це беззаперечно свідчить і один з його матеріалів, в якому зазначено: "Наш місячник ні від кого жодної допомоги не має, і видається виключно на кошти Митрополита Іларіона..." [10, с. 2]. Крім того, наголошувалось на повній незалежності часопису від будь-яких релігійних і світських установ та від нав'язування думок, що не збігалися з позицією, світобаченням видавця.

За час існування часопису кілька разів змінювався його підзаголовок. З 5 числа 1949 року до підзаголовка "Народний християнський місячник" додається уточнювальна фраза "української православної митрополії Північної і Південної Америки". Це була спроба митрополита Іларіона репрезентувати "Слово істини" як головне українське православне видання двох континентів. Оскільки в наступному номері редакція повертається до попереднього підзаголовка, можна зробити висновок, що заявка на лідерство у православному русі Америки була передчасною.

У жовтні 1949 року митрополит Іларіон оголошує про створення видавничого комітету при Митрополитальному Соборі, а часопис "Слово істини" з цього місяця стає його офіційним представницьким органом. Відповідно з 12 числа за 1949 рік підзаголовок змінюється з "народного християнського місячника" на "народний християнський місячник видавничого комітету Митрополитального Собору". "Слово істини" як народний християнський місячник видавничого комітету Митрополитального Собору мав містити інформацію здебільшого з ділянки української церковної культури й ідеології, але поступово його тематика розширювалася. Тож з числа 7 за травень 1950 року підзаголовок часопису змінюється і звучить так — "Народний християнський місячник духової культури й рідної мови". У червні 1951 року

зовнішній вигляд часопису удосконалюється. З числа 8 1951 року на першій сторінці з'являється графічне зображення православного собору св. Покрови, що зводився у Вінніпезі, а підзаголовок стає лаконічнішим і точнішим: "Місячник духової культури і рідної мови".

Модифікувались не тільки підзаголовок, а й рубрики часопису. Окрім постійних, що мали місце майже в кожному числі видання ("Праця Митрополитального Собору в Вінніпезу", "Українська православна Митрополія в Канаді й Америці", "Церковна Хроніка", "Скитальниче життя", "Митрополитальний комітет опіки над скитальниками"), з'явилися такі нові, як "До наших читачів і прихильників", "Нове видавництво в Канаді", "Відповіді на запитання наших читачів про церковне життя", "Словник української літературної мови", "Дописи наших читачів", "Листи наших прихильників про "Слово істини" тощо.

Матеріали рубрик часопису "Слово істини" містили інформацію про українську церковну культуру та ідеологію. Систематично порушувалась тема української мови, культури. Акцентувалась увага на проблемі збереження і розвитку рідної мови й національної культури в чужоземному оточенні. Значна частина матеріалів часопису розкриває труднощі злиденного життя українських емігрантів.

Провівши багато років свого життя у вигнанні, митрополит Іларіон, як ніхто інший, розумів актуальні проблеми емігрантів. Більшість з них потребувала матеріальної допомоги. Вже в першому числі місячника редактор публікує заклик "До всіх людей доброї волі. Творімо опікунства для наших скитальників", виголошений 21 вересня 1947 року в Митрополитальному Соборі. Тут він веде мову про вкрай нужденне, злиденне існування українського емігранта. Пише, що багато відомих, талановитих учених, письменників, поетів, інженерів, митців через непристосованість до нових умов життя та від систематичного недоїдання почали глухнути, сліпнути, хворіти на сухоти, вмирати. Висловлює припущення, що коли не надати своєчасної допомоги українській творчій інтелігенції, то значною мірою загальмується, зупиниться розвиток нашої культури, наш духовний розвій в еміграції. Щоб не допустити такого фатального розвитку подій, редактор закликає рятувати своїх знедолених, приречених на жебрацьке поневір'яння братів. На думку Івана Огієнка, одним із найдієвіших способів порятунку буде, коли кожна родина або кожен дорослий громадянин візьме

під своє крило одного скитальника і щомісяця буде висилати йому живнестеву пачку, одяг чи грошову допомогу. На власному прикладі митрополит показує, що до справи рятунку українських емігрантів потрібно братись невідкладно. З його ініціативи у Вінніпезі організовується Митрополитальний комітет опіки над скитальниками. За словами Івана Огієнка, в Америці та Канаді існує велика кількість Допомогових комітетів, які збирають багато коштів і допомагають голодуючим та знедоленим. Проте ця допомога не є індивідуальною, а тому в більшості випадків видатні наукові й творчі представники української інтелігенції фактично не отримують жодної матеріальної підтримки. Саме для порятунку таких емігрантів православна громада Митрополитального Собору заснувала Митрополитальний комітет опіки над скитальниками. Його важливу, копітку роботу широко висвітлювали матеріали, уміщені в рубриці часопису "Слова істини" "Митрополитальний комітет опіки над скитальниками", започаткованій з 2 числа місячника за 1947 рік. Матеріали цієї рубрики систематично інформували реципієнтів про ефективність праці Митрополитального комітету, що значною мірою спонукало українську спільноту в Вінніпезі об'єднатися у нагальній справі порятунку українських емігрантів у Європі. Зробити такі висновки дають підстави переглянуті нами матеріали рубрики.

Опублікований у першому числі місячника заклик "До всіх людей доброї волі" знайшов відгук у багатьох серцях. "Митрополит Лларіон запалив любов до скитальника, і викресав активність у жертводавців", — повідомляється в першому матеріалі рубрики [5, с. 29]. Там же подано перелік прізвищ усіх тих, хто надав посильну грошову допомогу і в якому розмірі. Зокрема зазначалось, що Ганна Статник (відповідальний редактор перших чисел місячника) заофірувала по 5 дол. щомісячно, Степан Макітра по 1 дол. щотижня на допомогу скитальникам, священник Дмитрій Микитяк відгукнувся на ідею опікунства і взяв під свою опіку дві емігрантські родини, а місячник "Слова істини" надіслав скитальникам 200 примірників свого першого числа. Митрополитальний комітет опіки вислав тим, хто потребував невідкладної допомоги, 27 пакунків з різноманітним одягом.

З огляду на те, що вся подана інформація опублікована в 2 числі місячника за грудень 1947 року, а комітет був заснований у вересні, часопис почав виходити з листопада, бачимо, що робота комітету і редакції місячника велася активно, злагоджено, результативно та оперативно.

Принагідно зазначимо, що рубрика "Митрополитальний комітет опіки над скитальниками" велась з № 2 за 1947 рік по № 3 за 1949 рік. За нашими підрахунками, за час існування рубрики надруковано 98 повідомлень. Це насамперед листи з подяками за допомогу, а також було оприлюднено сотні імен тих, хто коштами, одягом, харчами надавав будь-яку суттєву допомогу своїм співвітчизникам. Зокрема, серед дописів рубрики у п'ятому числі місячника за 1948 рік знаходимо лист ректора Українського Технічно-Господарського Інституту (УТГІ) Б. Іваницького зі словами вдячності за надіслані два пакунки з одягом для працівників університету, лист ректора Українського Вільного Університету (ВВУ) І. Мірчука з подякою за допомогу університету та його співробітникам. Завершують цю підбірку численні повідомлення про пожертви: "На скитальників склали: п. Макітра щотижня 1 д., п. Пелешок 7 д., [...] Одежу скитальникам принесли чи прислали п. п.: Бойчук, Рокета, С. Кирилюк, [...] Соборянин Хведір Ішук прирік одній професорській родині малу щомісячну допомогу, і дав на це 2 дол." та ін. [6, с. 28]. У № 6 за 1948 рік у рубриці опубліковано лист з подякою від церковного керівництва однієї з парафій. "Церковне Управління Ляндзької парафії одержало три пачки з дитячим одягом та обув'ям. Усе одержано в доброму стані й

розподілене серед дітей членів Церковної Ради, Церковного Хору й парафій. Сердечно дякуємо! Підписали 50 осіб, що дістали речі", — читаємо в матеріалі [7, с. 30]. Як бачимо, за кожним повідомленням стоїть конкретна, хоч і невелика, проте реальна справа, очолювана редактором і видавцем часопису "Слова істини" митрополитом Іларіоном.

Слушно зазначено в книзі "Українська журналістика на тлі доби (історія, демократичний досвід, нові завдання)", що "часопис реєструє факти історії в процесі її творення. Він віддзеркалює життя в усіх різноманітних його проявах. Особливо ж часопис модерний, для якого не існують жодні технічні перепони, який переміг і час, і простір. Завдяки пресі кожна письменна людина є сьогодні в центрі світової сучасності; може бути свідком творення найновішої історії" [2, с. 9]. Яскравим прикладом цього твердження є матеріали часопису "Слова істини", кожне число якого — своєрідне джерело фактів історії життя українця за рубежом.

Про нелегку емігрантську долю розповідає рубрика "Скитальниче життя", що уміщувалась з № 2 1947 року по № 9 1949 року. Для сучасних дослідників історії еміграції — це своєрідна підбірка фактів з життя українських емігрантів у повоєнний час, яких доля розкидала по різних континентах. Протягом існування рубрики оприлюднено більше 120 дописів. Це, здебільшого, короткі розповіді про гірке, знедолене, голодне життя українського емігранта на чужині, прохання про допомогу тощо. Матеріали рубрики відображають гнітючу, вражаючу картину поневіряння та нищення національних культурних сил. За приклад візьмемо повідомлення, видруковане під назвою "Умирають з голоду". Його автор Леонід Мостович говорить, що через голод і нужденне життя за межами рідної землі загинула велика кількість української творчої інтелігенції. Зокрема він пише: "Недавно ось помер Юрій Клен, — ніхто з людей ані жодні суспільні установи не звертали на те уваги, коли він ходив одвертий і голодний. Зуміли тільки по його смерті зацікавитися ним, — влаштувати академію тощо. Але Україна потребувала Клена живого!" [8, с. 18].

Про передчасну загибель Юрія Клена читаємо і в дописі Стефанії Филипович, голови Союзу Українок у Фюрарльберґ (Австрія). Авторка зазначає, що саме через довголітню еміграцію видатний український письменник втрапив здоров'я і передчасно помер. "Ця людина стоїть мені перед очима, як жива відбитка заклику Митрополита Іларіона про опікунство скитальниками", — пише вона [12, с. 18]. Про нагальність допомоги українським емігрантам свідчить кожен матеріал рубрики й здебільшого додає нові факти. У листі від Ганни Совачевої із Зальцбурґа читаємо: "Життя скитальників з дня на день стає все тяжчим, особливо в Австрії, а надії на поліпшення нема. Опаляють по 10 кіло на особу місячно, а зима не жартує. Діти аж світяться від таборового супу, бо з товщим зле. Сухоти збільшуються в жажливих розмірах [...] Голод — тяжка річ, а голод і холод — смерть" [11, с. 19]. Так трагічно змалювала емігрантське животіння дописувачка.

Питання вкрай скрутного жебрацького становища українських емігрантів висвітлювали не тільки підбірки матеріалів рубрики "Скитальниче життя", а й окремі статті. Серед них привертають увагу публікації М. Єремїва "Радісна вістка", "Іміграційні перспективи на 1948 рік". У статті "Радісна вістка" автор на прикладі емігранта описує страшну картину тогочасного щоденного життя. М. Єремїв цитує лист відомого професора й письменника (ім'я не називає), який пише, що, аби дістати хоч яку-небудь їжу і не голодувати, вони працюють у селянських господарствах. Але з настанням холодів навіть такий заробіток стає неможливим, оскільки на всю родину припадає лише одна пара черевиків і ходити на роботу можна лише по черзі. Розповідає профе-

сор і про те, що живе в бараці, де вільно шугає вітер і капає дощ, тому зиму чекають з острахом, згадує минулу: "ми мусіли будити один одного, щоб не заснути навіки [...] Один старшина, що втратив ногу в визвольній боротьбі, позбавився й другої, яку відморозив у власному ліжку. Ось уже три роки, як ми так живемо..." — такими словами завершується його лист [3, с. 5].

Для своєї статті М. Єремійв, мабуть, цього листа вибрав не випадково. Автор підкреслює, що коли відомий в багатьох університетах Європи професор, який знає кілька мов і має всюди знайомих, пише до всіх установ, що надають допомогу, до консулів, до ІРО (International Relief Organization, що перекладається як Міжнародна допомогова організація) і не отримує жодної позитивної відповіді та знаходиться у такому вкрай важкому фізичному і морально-психологічному стані, то важко й уявити, що мусить терпіти пересічний сільський інтелігент. М. Єремійв критикує також роботу допомогових установ. Зокрема він зазначає, що міжнародні допомогові комітети перейшли на групову допомогу, тож отримати, приміром, взуття чи ліки для хворого практично немає змоги. Він вважає, що допомогова справа в Європі зайшла в глухий кут. "З одного боку, — зазначає він, — залишається сіра й нужденна маса скитальників, а з другого — десятки тисяч урядовців, що вже від років живуть на справі допомоги, й які, як це з'ясував останній з'їзд ІРО в Женеві, дістають більшу платню, ніж міністри великих європейських держав" [3, с. 6]. Для прикладу порівнює середню зарплатню урядовця ІРО і французького міністра. За його словами, перший отримує 4300 доларів на рік, другий — 2000 доларів. Підсумовуючи зібраний у статті матеріал, М. Єремійв зазначає, що запропонований митрополитом Іларіоном метод індивідуальної допомоги посяв серед емігрантів надію на поліпшення моральної та матеріальної допомоги. За підрахунками автора статті, якщо б четверта частина українських родин, котрі осіли на американському континенті, дослухалась до заклику митрополита й взяла опіку над однією родиною чи окремою людиною, то всі українські емігранти мали б якусь підтримку продуктами харчування, одягом, книжкою, доброю порадою.

Актуальною на той час для українського емігранта була й інша стаття М. Єремійва "Еміграційні перспективи на 1948 рік", опублікована в п'ятому числі "Слова істини" за березень 1948 року. Автор описує еміграційні можливості, виокремлює країни, в яких сприятливі умови для поселення українського емігранта. За його словами, серед європейських країн великої кількості людей для заселення порожніх сільськогосподарських теренів потребують Франція та Іспанія, а з огляду на покращення політичної ситуації в цих країнах еміграція на їхню територію стане можливою в найближчому майбутньому. Поза межами Європи найпридатнішими для оселення автор вважає Парагвай, Аргентину, Чилі, Канаду тощо.

Матеріали місячника "Слова істини", розкриваючи не ймовірно тяжкі, нестерпні умови існування українського емігранта в Європі, дають чітко зрозуміти, що на той час наша еміграція умовно ділилась на дві категорії. Перша — робітники, селяни, які були здатні до фізичної праці та ще раніше отримали фізичний гарт і фах. Це, в основному, ті, кого німці примусово повивозили на роботу. Вони надзвичайно тяжко працювали, але це давало їм певний заробіток і змогу хоч якось існувати, животіти. Друга категорія — українська інтелігенція, наші науковці, професори, вчителі, письменники, журналісти, митці, духовенство. Це — здебільшого творці української національної культури. Їхнє становище в еміграції складалось значно гірше. А. Андрієвський про

них пише так: "...просити стидається, копати не може і не вміє, а спекулювати не навчилася. Годують інтелігенцію, принаймні в Австрії в таборах, гірше за псів. Що інтелігенція мала, вже продала й проїла, і тепер приговорена на знищення" [1, с. 26]. З огляду на це місячник "Слова істини" першочерговим завданням вважає: об'єднати зусилля канадських українців у допомозі нашій інтелігенції, щоб не припинився розвиток української культури, закликаючи створені у Канаді комітети та організації посприяти перенесенню в кращі, нові умови наукові установи, в яких працюють віддані українські науковці.

Питання нищення українських наукових сил порушувалось неодноразово, про проблеми наших науковців часопис розповідав, так би мовити, з перших вуст. Зокрема проф. Ол. Шавлач так характеризує життя українських науковців в Зальцбурзі: "Як нас не рятуватимуть, як науковців, то настане остаточна розпорошеність наших сил і дехто йде працювати в чужі наукові установи, намагається служити чужій культурі й остаточо губиться в чужому морі, інші декваліфікуються, йдучи на чорні роботи [...], треті, нидіючи духово і фізично в таборах, і не маючи перед собою перспективи, починають остаточо заломлюватись" [13, с. 17]. В інших містах ситуація була такою ж самою. У листі до редакції емігрант Б. Олександрів розповідає, що, побувавши у Німеччині, він побачив, що люди там перебувають у скрутних умовах, виснажені фізично та психологічно. "Я переїхав майже всю Німеччину від Мюнхена до Гамбурга, був у багатьох таборах ДП, і все це справило на мене понуре враження, — пише він. — Люди перебувають у тяжких житлових і матеріальних умовах, фізично і психічно вичерпані, непевні свого завтрашнього дня" [9, с. 18]. Такі листи лише посилювали актуальність заклику редактора "Слова істини" до рятування національних творчих сил. Наслідуючи приклад редакції часопису "Слова істини", інший місячник "Новий шлях" за 7 лютого 1948 року вмістив передову статтю "Проблема скитальців-інтелігентів", денник "Свобода" за 6 лютого 1948 року теж надрукував матеріал із закликом до порятунку діячів української культури, в якому схиляється до запропонованого митрополитом Іларіоном методу — опікунства. Результативність цього методу він часто підкреслював у власних матеріалах на шпальтах "Слова істини".

Позитивно впливали матеріали часопису на життя розпорошених по таборах українців, наснажували їхні серця надією на краще, вселяли віру в завтрашній день. "До вашого заклику всі ми тут, у таборах, втратили всяку надію не тільки на матеріальну допомогу, а навіть на добре слово, і тому всі ми тут уже готовились до повільного фізичного скону. Після ж Вашого заклику дух наш ожив і почав боротись із замеранням тіла", — пише в листі до редакції Й. Біденко [5, с. 31]. Як бачимо, започаткована митрополитом справа з кожним днем набувала нових обнадійливих обертів. Матеріали рубрики "Скитальниче життя" та неодноразові звернення митрополита Іларіона до співгромадян із палкими закликами допомагати скитальникам знайшли відгук у багатьох серцях.

Отже, розглянувши статті, матеріали рубрик "Митрополитальний комітет опіки над скитальниками", "Скитальниче життя", опубліковані в народному християнському часописі "Слова істини", маємо всі підстави вважати, що часопис відіграв важливу роль в організації допомоги українським емігрантам. Редакції часопису вдалося об'єднати зусилля багатьох українців Канади й організувати надсилення матеріальної допомоги українським емігрантам, які волею обставин опинились за межами Батьківщини.

Список використаної літератури

1. Андрієвський А. Матеріальний стан наших скитальників / А. Андрієвський // Слово істини. — 1947. — № 2. — С. 26.
2. Бочковський О. Українська журналістика на тлі доби : (історія, демократичний досвід, нові завдання) / О. Бочковський, С. Сірополко — Мюнхен : УТП, 1993. — 204 с.
3. Єремійв М. Радісна вістка / М. Єремійв // Слово істини. — 1948. — № 4. — С. 4—7.
4. Карпенко В. О. Інформаційна політика та безпека : підруч. для студ. вищ. навч. закл., які навч. за спец. "Журналістика" / В. О. Карпенко. — К. : Нора-Друк, 2006. — 320 с.
5. Митрополитальний комітет опіки над скитальниками // Слово істини. — 1947. — № 2. — С. 29—32.
6. Митрополитальний комітет опіки над скитальниками // Слово істини. — 1948. — № 5. — С. 26—28.
7. Митрополитальний комітет опіки над скитальниками // Слово істини. — 1948. — № 6. — С. 29—30.
8. Мостович Л. Умирають з голоду / Л. Мостович // Слово істини. — 1948. — № 3. — С. 16—20.
9. Олександрів Б. Вичерпані / Б. Олександрів // Слово істини. — 1948. — № 3. — С. 18.
10. Передплата на 1949 рік // Слово істини. — 1948. — № 12. — С. 2.
11. Совачева Г. Життя скитальників / Г. Совачева // Слово істини. — 1948. — № 3. — С. 19.
12. Филипович С. Смерть косить / С. Филипович // Слово істини. — 1948. — № 3. — С. 18.
13. Шавlach О. Нищення українських наукових сил / О. Шавlach // Слово істини. — 1948. — № 3. — С. 17.

В статье рассматривается народный христианский журнал "Слово истины", который издавал митрополит Иларион (Иван Огиенко) в Канаде. Анализируются материалы рубрик журнала "Митрополитичий комітет опіки над скитальниками", "Скитальная жизнь", которые освещают проблемы жизни украинских эмигрантов и свидетельствуют о его важной роли в деле помощи и спасения рассеянных по миру украинцев.

The folk christian magazine "Slovo istyny" is observed in this article. Materials of heading of "Mytropolytalnyj komitet opiky nad skytalnykamy" and "Skytalnyche gittia" are analysed. This publication reveals the important role of journal "Slovo istyny" in organization of help to the Ukrainian emigrants in the world.

Надійшла в редакцію 8 квітня 2011 року